

Bioethica

Vol 2, No 2 (2016)

Bioethica

Aspects of the contribution of Church of Greece and Orthodox Theology in the development of bioethical dialogue

Ευάγγελος Χανιώτης (*Evangelos Chaniotis*)

doi: [10.12681/bioeth.19782](https://doi.org/10.12681/bioeth.19782)

To cite this article:

Χανιώτης (Evangelos Chaniotis) E. (2016). Aspects of the contribution of Church of Greece and Orthodox Theology in the development of bioethical dialogue. *Bioethica*, 2(2), 69–82. <https://doi.org/10.12681/bioeth.19782>

Πτυχές της συμβολής της Εκκλησίας της Ελλάδος και της Ορθόδοξης Θεολογίας στην εξέλιξη του βιοηθικού διαλόγου*

Ευάγγελος Χ. Χανιώτης

ΜΔΕ Συστηματικής Θεολογίας, Θεολογική Σχολή, Τμήμα Θεολογίας,
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

 chaniotis_v@yahoo.gr

Περίληψη

Ο προβληματισμός για τα σύγχρονα επιστημονικά επιτεύγματα στο χώρο της Ιατρικής, της Βιολογίας και της Γενετικής, και τα επακόλουθα ηθικά ζητήματα τα οποία παρουσιάστηκαν σχετικά με την φθορά που δύνανται τα επιτεύγματα αυτά να επιφέρουν στο ανθρώπινο πρόσωπο, ήταν ο λόγος για τον οποίο η Εκκλησία της Ελλάδος συνέστησε την Ειδική Συνοδική Επιτροπή επί της Βιοηθικής, με σκοπό να ενημερώνεται υπεύθυνα και επιστημονικά γύρω από τα βιοηθικά ζητήματα που συνεχώς ανακύπτουν στην επιστημονική αλλά και κοινωνική επικαιρότητα. Βέβαια η Βιοηθική δεν ήταν άγνωστη στην ορθόδοξη Θεολογία, καθώς ήδη από την δεκαετία του 1950 ορθόδοξοι θεολόγοι και κληρικοί, καταπιάνονται με τον προβληματισμό της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής, με βάση την Πατερική Θεολογία, ενώ χαρακτηριστική είναι η συμβολή του Μητροπολίτη Δημητριάδος Χριστόδουλου (μετέπειτα Αρχιεπισκόπου Αθηνών) σε μεγαλύτερο εύρος θεμάτων.

Ηθικά ζητήματα μείζονος σημασίας, όπως πότε επέρχεται η στιγμή του θανάτου, η μηχανική υποστήριξη, η παρέμβαση στην φυσιολογική διαδικασία της αναπαραγωγής, η στιγμή της αρχής της ανθρώπινης ζωής, το αίτημα της ευθανασίας ενός ανθρώπου που υποφέρει, η πρόκληση της παρέμβασης στο ανθρώπινο γονιδίωμα και της δημιουργίας ανθρώπων «κατά παραγγελία», παρηγορητική φροντίδα σε ασθενείς τελικού σταδίου, έρευνα και πειραματισμός στον άνθρωπο και ειδικότερα στο έμβρυο, υγεία και χρηματικό κέρδος, εφαρμογές της ιατρικής τεχνολογίας στον άνθρωπο, αποτελούν ζητήματα με τα οποία η Επιτροπή ασχολήθηκε διεξοδικά, συμβάλλοντας στην ορθόδοξη Χριστιανική Ηθική, αλλά και συνολικά στον επιστημονικό διάλογο.

Η Εκκλησία αξιολογεί τα βιοηθικά ζητήματα που ανακύπτουν και επικεντρώνεται στο κατά πόσον υπάρχουν ηθικά όρια στις βιοϊατρικές εφαρμογές αλλά και ποιος και με βάση ποια κριτήρια μπορεί να θέσει αυτά τα όρια. Η ορθόδοξη Βιοηθική μέσα από την παράδοση, την θεολογία και την εμπειρία της, εκφράζει τον ποιμαντικό της λόγο και καλείται να δώσει απαντήσεις σε προβληματισμούς στους οποίους οι βιοϊατρικές επιστήμες δεν μπορούν να ανταπεξέλθουν, πιθανόν διότι τους αγνοούν ή τους παραθεωρούν, οδηγώντας σε αδιέξοδα, και η κοσμική βιοηθική ενδεχομένως αδυνατεί να διακρίνει.

* Το άρθρο αποτελεί συνοπτική απόδοση των θέσεων του γράφοντος, όπως αυτές παρουσιάζονται στην συνταχθείσα υπ' αυτού διπλωματική εργασία - ΜΔΕ, με επιβλέποντα τον αναπ. Καθηγητή Κ. Κορναράκη: Οι εξελίξεις του Θεολογικού - Βιοηθικού προβληματισμού στον ελλαδικό χώρο από της συστάσεως της Επιτροπής Βιοηθικής της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2016, η οποία ενεκρίθη τον Μάιο του 2016, υπό του Τμήματος Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του ΕΚΠΑ.

Aspects of the contribution of Church of Greece and Orthodox Theology in the development of bioethical dialogue

Evangelos Ch. Chaniotis

**Master in Systematic Theology, Theological School, Faculty of Theology, National and Kapodistrian
University of Athens**

Abstract

The importance of modern biomedical achievements along with the consequent ethical dilemmas, concerning the integrity of human person, incited the Church of Greece to establish a Special Synodical Committee of Bioethics. It was created in order to inform the people of Church responsibly and scientifically regarding all these bioethical issues. Those, however, were already known to Orthodox Theology even since the 1950s, when orthodox theologians, based on patristic theology, became involved in the bioethical dialogue when the issue of assisted reproduction was central. Afterwards, the Bishop of Demetrias Christodoulos (later, the Archbishop of Athens) deal with a wide range of bioethical issues in the light of Orthodox Theology.

The Commission has dealt extensively with major ethical issues, such as the moment of death, the mechanical support in ER, the interfering with the normal process of reproduction, the beginning of the human life, the problem of euthanasia, the challenge of man's intervention in the human genome, creating designer babies, the research and the experimentation on humans, especially on the fetus, the dependence of health on monetary profit, the use of medical technology on humans, thus contributing to the Orthodox Christian Ethics, and the total scientific dialogue.

The Church assesses the bioethical issues above, and, through its theological tradition and life, formulates its pastoral advice and guidance hence focusing on vital issues such as the ethical limits in biomedical applications and the criteria that can set them. The Orthodox Bioethics is called to give answers to dilemmas which the biomedical sciences fail to do so or even lead to a deadlock.

1. Η Βιοηθική εξ απόψεως της Ορθοδόξου Θεολογίας

Η ορθόδοξη θεώρηση της Βιοηθικής διαφοροποιείται από την κοσμική, καθώς αναδεικνύει τις πνευματικές διαστάσεις της ανθρώπινης ζωής, καθότι, κατά την Χριστιανική Ηθική η βιολογική ζωή συνδέεται άμεσα με την πνευματική, εν αντιθέσει προς τη διάστασή τους στην η κοσμική Βιοηθική. Κατά τον Κ. Σκουτέρη η Βιοηθική έχει εξελιχθεί από μια επιστήμη σε μια νέα θεώρηση του ανθρώπου, και φαίνεται να παραγνωρίζει την αξία του ανθρώπινου προσώπου, καθώς με κριτήρια μιας απρόσωπης ηθικής εξετάζει τα ηθικά ζητήματα με γενικά αξιώματα.¹

Ενώ στην Δύση η Βιοηθική, επηρεασμένη από το γενικότερο κλίμα της εκκοσμικεύσης, σταδιακά υποκατέστησε την παραδοσιακή κοσμική αλλά και χριστιανική ηθική, η ορθόδοξη Βιοηθική εντάσσεται οργανικά στην καθ' όλου χριστιανική προσωποκεντρική ηθική, που είναι το σταυροαναστάσιμο ήθος, το ήθος της ελευθερίας.² Το περιεχόμενο, η ουσία και ο σκοπός της δεν δύναται να είναι διάφορος του σωτηριολογικού χαρακτήρα της Χριστιανικής Ηθικής. Επίκεντρο της είναι η οντολογική μεταμόρφωση και καταξίωση του ανθρώπου, η ολοκλήρωση της πορείας του προς την αιωνιότητα, δηλαδή η οδός από το καθ' εικόνα προς το καθ' ομοίωσιν, μέσω της προσωπικής ελευθερίας και κοινωνίας του ανθρώπου με τον Θεό.³ Η ορθόδοξη αυτή θεώρηση ορίζεται

και ως «Βιοθεολογία», με την έννοια μιας ευρύτερης ορθόδοξης θεώρησης του συνόλου των αξιών που αφορούν την ανθρώπινη ζωή.⁴

Η Εκκλησία δεν έχει σαν σκοπό να ανατρέψει ή να εμποδίσει την επιστημονική έρευνα και εξέλιξη την οποία και σέβεται. Εξετάζει και αξιολογεί τα βιοτεχνολογικά επιτεύγματα, με βάση τις αρχές, τις αξίες, την πίστη και την παράδοσή της, και επισημαίνει τους κινδύνους που αυτά δημιουργούν για το αυτεξούσιο και την ελευθερία του ανθρώπου.⁵ Η Εκκλησία μέσα από την Θεολογία της προφανώς δεν υποτιμά τη βιολογική ύπαρξη, τις κοινωνικές και υλικές ανάγκες του ανθρώπου, αλλά τις αναγάγει στην προοπτική της εν Χριστώ σωτηρίας, εδραζόμενη στην πατερική και βιβλική ανθρωπολογία, περί δημιουργίας του ανθρώπου κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσιν του Θεού, και της ψυχοσωματικής συμφυΐας εξ άκρας συλλήψεως.⁶

Με βάση την ορθόδοξη πατερική και βιβλική ανθρωπολογία οι αρχές πάνω στις οποίες στηρίζεται η ορθόδοξη Βιοηθική, σε αντιπαράβολή προς τις αρχές της θύραθεν Βιοηθικής, είναι: α) Η αρχή του προσώπου, β) η αρχή της ανιδιοτελούς αγάπης, γ) η αρχή του σεβασμού

¹ Σκουτέρης Κ, Η ιερότης του ανθρώπινου προσώπου καθ' εαυτήν και σε σχέση προς τα βιοηθικά διλήμματα. Στο: Εκκλησία και Βιοηθική, ο λόγος της επιστήμης και ο λόγος της θρησκείας, Επιστημονικόν Συνέδριον Βιοηθικής, Σαμπεζύ Γενεύης 11-15 Σεπτεμβρίου 2002. εκδ. Ορθοδόξου Κέντρου του Οικουμενικού Πατριαρχείου 2008: 63.

² Κόιος Ν. Ηθική θεώρηση των τεχνητών παρεμβάσεων στο ανθρώπινο γονιδίωμα. Κέντρο Βιοϊατρικής Ηθικής και Δεοντολογίας, 2003: 233,248. Βλ. Engelhardt HT. Τα Θεμέλια της Βιοηθικής, Αρμός, 2007: 73.

³ Όπως επισημαίνει ο Βάντσος: «Η χριστιανική ηθική δεν βλέπει τον άνθρωπο μόνο όπως είναι,

αλλά και όπως καλείται να γίνει, δηλαδή. κατά χάριν Θεός» στο: Βάντσος Μ. Η Χριστιανική προσέγγιση της Βιοηθικής στην πολυπολιτισμική κοινωνία. *Analecta Catholica*. 2013, 1: 119.

⁴ Νικολαΐδης Α. Από την Γένεση στην Γενετική, Γρηγόρη. 2006, 15,39-40. Βλάχος Ι. Βιοηθική και Βιοθεολογία, εκδ. Ιεράς Μονής Γενεθλίου της Θεοτόκου. 2005: 69-72, 246-248.

⁵ Κεσελόπουλος Α. Εκ του θανάτου εις την ζωήν - Θεολογική προσέγγιση στις προκλήσεις της Βιοηθικής. Π. Πουρναρά. 2009: 197.

⁶ Λάπιν Α. Δογματικοί και ιστορικοί λόγοι για τις διαφορετικές προσεγγίσεις ζητημάτων βιοηθικής από την Ορθοδοξία, τον Ρωμαιοκαθολικισμό και εξωθρησκευτικές ομάδες. Στο: Εκκλησία και Ασθένεια, Πρακτικά διεθνούς ιατροθεολογικού συνεδρίου, Θήβα 5-7 Σεπτεμβρίου 2003. Ακρίτας, 2008: 223.

στην ιερότητα της ζωής, και δ) η αρχή της δικαιοσύνης.⁷

Η αρχή του προσώπου αποτελεί τον κεντρικό άξονα της ορθόδοξου θεολογίας, και επανανοηματοδοτεί την αρχή της αυτονομίας. Η αρχή αυτή πηγάζει από το τριαδολογικό δόγμα της Εκκλησίας, γεγονός το οποίο προσδίδει στην έννοια του προσώπου μιαν ιερότητα, και καθορίζει την αξία του. Ως πρόσωπο νοείται η μοναδική και ανεπανάληπτη υπόσταση, ο άνθρωπος ως δημιουργήμα κατ' εικόνα Θεού, ο οποίος είναι Τριάδα τελείων προσώπων. Κατά τον Μητροπολίτη Περγάμου Ιωάννη (Ζηζιούλα) το πρόσωπο «είναι αυτή αυτή η υπόστασις του όντος».⁸ Ως χαρακτηριστικά ιδιώματα του προσώπου ορίζονται το αυτεξούσιο, η ελεύθερη βούληση, η προοπτική της αιωνιότητας και η αρμονία της ψυχοσωματικής συμφυΐας.⁹ Για την ορθόδοξη Βιοηθική ό,τι διαταράσσει αυτά τα χαρακτηριστικά του προσώπου είναι μη ηθικό, και προσβάλλει την ιερότητά του. Ο άνθρωπος δεν είναι εξ αρχής τέλειο πρόσωπο αλλά καλείται σε μια πορεία τελειώσεως από το κατ' εικόνα προς το καθ' ομοίωσιν. Η αξιοποίηση αυτή του κατ' εικόνα, και η πορεία προς το καθ' ομοίωσιν, αφορά την ελεύθερη βούληση του ανθρώπου, την ορθή χρήση του αυτεξουσίου του.¹⁰

Η ορθόδοξη Βιοηθική υπερβαίνει τα στατικά όρια μεταξύ αυτονομίας και ετερονομίας. Η ηθική αυτονομία του ανθρώπου προϋποθέτει την οντολογική του αυτονομία, δηλαδή την αυτονομία από τον θάνατο και την φθορά, αυτονομία δηλαδή από την αμαρτία, γεγονός το

οποίο είναι κατορθωτό μόνο με την εν Χριστώ ζωή. Αρχεται από την ετερονομία, η οποία σημαίνει την τήρηση του θελήματος του Θεού, και οδηγείται στην πραγματική αυτονομία, πηγή της οποίας είναι ο ίδιος ο Χριστός, η οποία καλλιεργείται εντός της Εκκλησίας, και σημαίνει την ελευθερία από την αμαρτία και τον φόβο του θανάτου. Η νίκη έναντι του θανάτου είναι η αληθής αυτονομία, αυτή ακριβώς η αυτονομία σημαίνει την εν Χριστώ τελείωση του ανθρώπου, και την ένωση με τον Θεό.¹¹ Στις εφαρμογές της σύγχρονης βιοτεχνολογίας παρουσιάζονται φαινόμενα τα οποία υποβιβάζουν την αξία, την ιερότητα, ακόμη και αυτήν την ύπαρξη του ανθρωπίνου προσώπου και της ελευθερίας του, και εμποδίζουν την πορεία του προς το καθ' ομοίωσιν, να καταστή τέλειο πρόσωπο-υπόσταση, δηλαδή την πορεία του προς την κατά χάριν θέωση.¹²

Κατ' αντιπαραβολή με την αρχή της ευεργεσίας, προτάσσεται η αρχή της ανιδιοτελούς αγάπης προς τον συνάνθρωπο, ιδιαίτερα σε μια εποχή όπου επικρατεί το οικονομικοκρατικό πνεύμα, σε πλείστες όσες βιοϊατρικές εφαρμογές.¹³ Οι αρχές του προσώπου και της ανιδιοτελούς αγάπης προϋποθέτουν και τον σεβασμό στην ιερότητα της ζωής, δηλαδή στην προστασία της ανθρωπίνης υπάρξεως, θεωρούμενης ως δώρο Θεού, εναντίον του οποίου ο άνθρωπος και τα επιστημονικά του επιτεύγματα

⁷ Κόιος Ν. Ηθική θεώρηση των τεχνητών παρεμβάσεων στο ανθρώπινο Γονιδίωμα, Κέντρο Βιοϊατρικής Ηθικής και Δεοντολογίας, 2003: 256.

⁸ Ζηζιούλας Ι. Από το προσωπεϊόν εις το πρόσωπον - Η συμβολή της Πατερικής Θεολογίας εις την έννοιαν του Προσώπου. Στο: Χαριστήρια εις τιμήν του Μητροπολίτου Γέροντος Χαλκιδόνος Μελίτωνος, Πατριαρχικόν Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, 1977: 297.

⁹ Κόιος Ν. Βιοηθική: Συνοδικά Κείμενα Ορθόδοξων Εκκλησιών. Κέντρο Βιοϊατρικής Ηθικής και Δεοντολογίας 2007: 25-26.

¹⁰ Χατζηνικολάου Ν. Ελεύθεροι από το Γονιδίωμα. Κέντρο Βιοϊατρικής Ηθικής και Δεοντολογίας 2002: 32,78.

¹¹ Μαντζαρίδης Γ. Χριστιανική Ηθική. Ι,Π. Πουρναρά 2004: 128.

¹² Engelhardt HT. Μια ορθόδοξη προσέγγιση της Βιοηθικής. Στο: Ζωντανή Ορθοδοξία στον σύγχρονο κόσμο. Εστία 2001: 138-139.

¹³ Κατά τον Νικολαΐδη, η έννοια της αγάπης αποτελεί την θεμελιώδη βάση της ορθόδοξης θεώρησης της Βιοηθικής τονίζοντας μάλιστα πως εφόσον υπήρχε η έννοια της αγάπης κατά τον Απόστολο Παύλο, δεν θα υπήρχε λόγος υπάρξεως της Βιοηθικής ως αυτόνομης επιστήμης, Βλ. Νικολαΐδης Α. Η ευθύνη της Θεολογίας στα ζητήματα Βιοηθική. Στο: Κανελοπούλου - Μποτη Μ - Παναγοπούλου - Κουτνάτζη Φ (επιμέλεια), Ιατρική ευθύνη και Βιοηθική: Σύγχρονες προσεγγίσεις και προοπτικές του μέλλοντος. Πασχαλίδης 2014: 291-293.

δεν δικαιούνται να ασεβούν.¹⁴ Η ιερότητα της ανθρώπινης ζωής δεν έγκειται μόνο στην θεώρηση της ως θεμελιώδους αγαθού, αλλά κυρίως στην κατ' εικόνα Θεού δημιουργία του ανθρώπου.¹⁵ Η αρχή της δικαιοσύνης εκφράζει την ασφαλιστική δικλείδα η οποία ελέγχει την τήρηση των αρχών του προσώπου και του σεβασμού της ζωής και διακρίνεται από τον προσωπικό και φιλάνθρωπο χαρακτήρα της.¹⁶ Οι αρχές της ορθόδοξη Βιοηθικής, χαρακτηρίζονται από την φιλανθρωπία και τον προσωπικό - πνευματικό χαρακτήρα που τις διακρίνει, και υπό το πνεύμα αυτό ασκούνται κατ' οικονομίαν μέσα στον χώρο της ποιμαντικής διακονίας της Εκκλησίας.¹⁷

Επιπλέον, τα βιοηθικά ζητήματα εξετάζονται εντός του πλαισίου του ασκητικού πνεύματος της Εκκλησίας, καθότι πλείστα όσα εκ των βιοτεχνολογικών επιτευγμάτων και των συνεπακόλουθων ηθικών ζητημάτων τα οποία εγείρουν, αποτελούν συνέπεια του καταναλωτικού πνεύματος του σύγχρονου κόσμου, της φιλαυτίας, της εγωπάθειας και της ηδονοθηρίας. Η υποδούλωση του ανθρώπου στα πάθη του, συνεπεία της απουσίας ασκητικού πνεύματος, δεν μπορεί να αφήνει αδιάφορη την ορθόδοξη Βιοηθική.¹⁸

Η θεώρηση των βιοηθικών ζητημάτων για την Εκκλησία δεν δύναται να γίνεται εκτός της συνολικής ευχαριστιακής θεώρησης του κόσμου, κέντρο της οποίας αποτελεί το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας. Σε αντίθεση με την θύραθεν Βιοηθική η οποία τείνει να αυτονομεί τον κόσμο και τον άνθρωπο από τον Θεό-

Δημιουργό, η ορθόδοξη Θεολογία προτάσσει την ευχαριστιακή θεώρηση του κόσμου, κατά την οποία η Κτίση δεν είναι κενή μεταφυσικής διαστάσεως, δεν αποτελεί κτήση του ανθρώπου, μέσον ικανοποίησης των διαρκώς αυξανόμενων, και συχνά επίπλαστων και ακόρεστων, αναγκών του, αλλά αποτελεί δώρο Θεού το οποίο ο άνθρωπος καλείται να διακονήσει ως ιερέυς της Κτίσεως.¹⁹

Η Εκκλησία και η Θεολογία μπροστά στις αλματώδεις επιστημονικές εξελίξεις καλούνται να συνεισφέρουν με σύγχρονο λόγο και με εποικοδομητικό τρόπο στον βιοηθικό διάλογο, αναζητώντας κοινά σημεία επικοινωνίας με την θύραθεν Βιοηθική, (π.χ. η σημασία της ελευθερίας του προσώπου), δίδοντας νέα προοπτική και δυναμική στις βιοηθικές αρχές.

2. Βιοηθικά ζητήματα

Τα βιοηθικά ζητήματα αναφορικά με την αρχή, την διατήρηση και το τέλος της ζωής όπως αυτά εξετάζονται από την Ειδική Συνοδική Επιτροπή Βιοηθικής της Εκκλησίας της Ελλάδος, τις εισηγήσεις των μελών της, αλλά και γενικότερα από τους ορθόδοξους θεολόγους, βασίζονται στην ανθρωπολογία της Εκκλησίας. Η ορθόδοξη βιοηθική στέκεται κριτικά έναντι κάθε βιοϊατρικής μεθόδου η οποία υποβαθμίζει το ανθρώπινο πρόσωπο, και προτάσσει κατ' απόλυτο τρόπο την βιολογική του υπόσταση.

Είναι χαρακτηριστικό ότι τα Κείμενα Βιοηθικής τα οποία εξέδωσε η Επιτροπή Βιοηθικής της Εκκλησίας της Ελλάδος και αφορούν τις μεταμοσχεύσεις, την ευθανασία, και την ΙΥΑ, δεν αποτελούν αδιαπραγμάτευτες θέσεις, αλλά βασικές αρχές για συνεχή συζήτηση και διάλογο.²⁰ Επιπλέον χαρακτηρίζονται από λεπτομερή ιατρική ενημέρωση, καθώς παραπέμπουν σε επίκαιρα ιατρικά δεδομένα, μεθο-

¹⁴ Ευτυχιάδης Α. Βιοηθική και ιατρική έρευνα. Εκκλησία, 1998, 20: 903.

¹⁵ Βάντσος Μ. Η αφαίρεση της ζωής: ο βιοηθικός προβληματισμός στα ζητήματα της έκτρωσης και της ευθανασίας. Πνευματική Διακονία 2011, 10: 49.

¹⁶ Μαντζαρίδης Γ. Χριστιανική Ηθική. ΙΙ, Π. Πουρναρά 2004: 501.

¹⁷ Αυγουστήδης Α. Συντροφεύοντας τον άνθρωπο που νοσεί - Εισαγωγή στην ποιμαντική της υγείας. Αρμός 2015: 44, 262-279.

¹⁸ Κόιος Ν. Ηθική θεώρηση των τεχνητών παρεμβάσεων στο ανθρώπινο Γονιδίωμα. Κέντρο Βιοϊατρικής Ηθικής και Δεοντολογίας 2003: 263.

¹⁹ Ζηζιούλας Ι. Η Κτίση ως Ευχαριστία. Ακρίτας 1998: 21-27.

²⁰ Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος - Επιτροπή Βιοηθικής. Επίσημα Κείμενα Βιοηθικής 2007: 8.

δολογία η οποία ακολουθείται στον γενικότερο διεθνή βιοηθικό προβληματισμό.²¹

Η Εκκλησία και η Θεολογία αντιλαμβάνονται τα βιοηθικά ζητήματα, και ειδικότερα τα νεοφανή με ιατρογενή προέλευση (εγκεφαλικός θάνατος, *in vitro* γονιμοποίηση, επιτεύγματα Γενετικής κλπ), με πνευματική οπτική προσπαθώντας να δώσουν όρια και πνευματικές κατευθύνσεις, και να τα προσδιορίσουν μέσα από την παράδοση και την θεολογία της Εκκλησίας, με πλήρη συνείδηση των διλημάτων που προκαλούνται στον σύγχρονο άνθρωπο. Προσπαθούν να προσδιορίσουν σε κάθε ζήτημα ποιο είναι το καθαρά ιατρικό μέρος, ποια είναι η παράδοση της Εκκλησίας, και ποια θα μπορούσε να είναι μια ορθόδοξη βιοηθική θεολογία επί των ζητημάτων αυτών.

Η Εκκλησία δύναται κατ' οικονομίαν να δέχεται τα βιοϊατρικά επιτεύγματα, με την απαραίτητη σημείωση ότι η εφαρμογή τους δεν θα αποτελεί μια γενική αρχή, αλλά θα εξατομικεύεται, σεβόμενη την ψυχοσωματική ενότητα του ανθρώπου, και την συνακόλουθη σύνδεση βιολογικών δεδομένων και υπαρξιακών αναζητήσεων. Θα πρέπει να καταστεί σαφές στον ευρύτερο βιοηθικό διάλογο πως τα επιτεύγματα της Γενετικής, τα βιοϊατρικά επιτεύγματα, και κατ' επέκταση κάθε επιστημονικό επίτευγμα, για την Εκκλησία θεωρούνται υπό την έννοια του «δώρου» Θεού, προερχόμενου εκ του κατ' εικόνα, ως εκ τούτου η ορθή ή εσφαλμένη χρήση του δεν αναφέρεται σε αυτή καθ' εαυτή τη γνώση τους αλλά στην ορθή τους χρήση.²²

2.1. Ιατρικώς Υποβοηθούμενη Αναπαραγωγή (IYA)

Οι θεολογικές θέσεις της Εκκλησίας αναφορικά με την IYA βασίζονται στην χριστιανική ανθρωπολογία. Κεντρικό σημείο για την ορθόδοξη Βιοηθική αποτελεί η αρχή της ανθρώπινης ζωής (ψυχοσωματική συμφυΐα) ήδη

με την στιγμή της σύλληψης. Απ' αυτή την βασική θέση άρχεται η Εκκλησία, η οποία αντιλαμβάνεται το έμβρυο ως άνθρωπο εξ άκρας συλλήψεως, ο οποίος δικαιούται τον απόλυτο σεβασμό.²³ Το έμβρυο έχει αρχή και προοπτική ανθρώπινη, δεν αποτελεί μόνον μια βιολογική πραγματικότητα ενός γονιμοποιημένου ωαρίου, αλλά είναι εξ άκρας συλλήψεως τέλειος άνθρωπος.²⁴ Με την γονιμοποίηση και τον σχηματισμό του ζυγωτού, έχουμε την δημιουργία ενός ανθρώπου και την αρχή της πορείας της ψυχοσωματικής του τελείωσης.²⁵ Ως εκ τούτου, απ' ενός μεν η διακοπή της κύησης σημαίνει τον εσκεμμένο θάνατο ενός ανθρώπου, απ' ετέρου δε η έρευνα και ο πειραματισμός επί των εμβρύων (πχ δημιουργία «πλεοναζόντων» εμβρύων) προσβάλλει την ακεραιότητα και την ιερότητα του προσώπου υποβιάζοντας την αξία του.²⁶ Επιπλέον δεν θα πρέπει να αποκλειστεί η άποψη σύμφωνα με την οποία, η πρόθεση να απομακρύνεται η αρχή της ζωής ολοένα και περισσότερο από την σύλληψη, υποκρύπτει το άλλοθι για εμβρυικά πειράματα, αμβλώσεις και ύποπτες έρευνες.²⁷

Η IYA μπορεί να γίνει αποδεκτή από την Εκκλησία κατ' οικονομίαν, αν και η προτεραιότητα δίνεται στην υιοθεσία. Ο λόγος αυτής

²³ Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος - Επιτροπή Βιοηθικής. Επίσημα Κείμενα Βιοηθικής 2007: 54.

²⁴ Hatzinikolaou N. The embryo and its development in regards to its formation as a complete human being. Στο: Εκκλησία και Βιοηθική - Ο λόγος της επιστήμης και ο λόγος της θρησκείας. Επιστημονικόν Συνέδριον Βιοηθικής, Σαμπεζύ Γενεύης 11-15 Σεπτεμβρίου 2002. εκδ. Ορθοδόξου Κέντρου του Οικουμενικού Πατριαρχείου 2008: 47-58.

²⁵ Καρπαθίου Σ. Η ιστορία του ζυγωτού και η εξωσωματική γονιμοποίηση: Συμβολή στην Ηθική Θεολογία. 2006: 64-76.

²⁶ Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος - Επιτροπή Βιοηθικής. Επίσημα Κείμενα Βιοηθικής 2007: 65-72

²⁷ Γκελή-Δούκα Ε, Σύγχρονοι προβληματισμοί επί των τεχνικών της εξωσωματικής γονιμοποίησης στον άνθρωπο. Τόλμη 2003, 31: 39. Βλ. Βάντσος, Μ, Ηθική θεώρηση της έκτρωσης. Σφακιανάκη 2009.

²¹ Κόιος Ν. Βιοηθική: Συνοδικά Κείμενα Ορθοδόξων Εκκλησιών. Κέντρο Βιοϊατρικής Ηθικής και Δεοντολογίας 2007: 35-38.

²² Κορναράκης Κ. Ο άνθρωπος απέναντι στην εικόνα του - Κείμενα Πατερικής Ανθρωπολογίας και Ηθικής. Αρμός 2012: 534-536.

της επιφυλακτικής, αλλά όχι καταδικαστικής, στάσης προς την ΙΥΑ είναι ότι μπορεί μεν ως επιστημονικό επίτευγμα να προσφέρει την πιθανότητα λύσης στο πρόβλημα της υπογονιμότητας των ζευγαριών, ωστόσο τόσο σαν περιεχόμενο όσο και σαν σύνολο μεθόδων κατ' ουσίαν εκφράζει έναν εγωισμό, μια τάση για ικανοποίηση ατομικών επιθυμιών.²⁸ Η αλαζονεία και η ικανοποίηση του ανθρώπινου εγωισμού είναι ιδιαίτερα εμφανής στις διάφορες μεθόδους της εξωσωματικής γονιμοποίησης, όπως η παρένθετη μητρότητα, μέθοδοι οι οποίες δημιουργούν ποικίλα κοινωνικά και προσωπικά προβλήματα, διασπούν την ενότητα της οικογένειας, και εισάγουν νέα «οικογενειακά» πρότυπα (μονογονεϊκή οικογένεια, ζευγάρια ομοφυλοφίλων, κλπ) αλλά και σε μεθόδους όπως ο υπερηχογραφικός προγεννητικός έλεγχος, ο προεμφυτευτικός γενετικός έλεγχος, όπου στις περισσότερες των περιπτώσεων, εφόσον διαπιστωθεί κάποια γενετική ασθένεια στο έμβρυο, οδηγούν σε διακοπή της κύησης.

Ουσιαστικά οι θέσεις της Εκκλησίας, αλλά και γενικότερα της ορθόδοξης Βιοηθικής βασίζονται στην άποψη ότι οι μέθοδοι της ΙΥΑ υποβαθμίζουν τον άνθρωπο ως υπόστασι-πρόσωπο, καθότι αντιμετωπίζουν το έμβρυο ως μη άνθρωπο, ενώ οι διαρκώς εξελισσόμενες μέθοδοι υποβαθμίζουν την έννοια της οικογένειας δημιουργώντας μείζονα κοινωνικά προβλήματα πολυδιάστατα και συχνά μη διαχειρίσιμα.²⁹ Η αναπαραγωγική τεχνολογία καθιστά ουσιαστικά την ανθρώπινη σύλληψη ασεξουαλική, γεγονός προβληματικό σε σχέση με την ιερότητα, την αγάπη, την βεβαιότητα της ψυχοσωματικής ένωσης της συζυγικής

σχέσης.³⁰ Η μητρότητα και η πατρότητα από γεγονός αγαπητικής σχέσης κινδυνεύουν να αλλοτριωθούν σε γεγονός εμπορικής συναλλαγής, και ατομικής ματαιοδοξίας. Συνέπεια αυτού του κατακερματισμού της μητρότητας και της πατρότητας σε τρίτα άτομα, είναι να δημιουργείται ένα δαιδαλώδες και ασαφές σύμπλεγμα «γονεϊκών» ρόλων, μια σύγχυση ταυτότητας γύρω από τους φυσικούς γονείς και τα υπόλοιπα πρόσωπα που εμπλέκονται στην διαδικασία της εξωσωματικής γονιμοποίησης, με αποτέλεσμα το λεγόμενο «πολυγονεϊκό παιδί».³¹ Είναι προφανές ότι όλη αυτή η κατάσταση έχει αντίκτυπο τόσο στις σχέσεις των γονέων με το παιδί όσο και μεταξύ τους, και επιπλέον στο ίδιο το παιδί, το οποίο πιθανότατα θα βρεθεί εν μέσω καταστάσεων και

³⁰ Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος - Επιτροπή Βιοηθικής. Επίσημα Κείμενα Βιοηθικής 2007: 64-65.

³¹ Μαντζαρίδης Γ. Χριστιανική Ηθική, II, Π. Πορναρά 2004, 587. Σύμφωνα την μέθοδο «πολλαπλής γονεϊκότητας» (multiplex parenting) θα μπορούν να δημιουργηθούν εργαστηριακά συνθετικοί ή τεχνητοί γαμέτες (in vitro generated gametes, IVG). Η μέθοδος θα επιτρέπει στους γενετιστές να δημιουργούν απογόνους χρησιμοποιώντας την γενετική πληροφορία περισσότερων από δυο ατόμων και όχι μόνο του πατέρα και της μητέρας. Αυτό θα δίνει την δυνατότητα κοινών απογόνων τόσο σε ομοφυλοφίλους όσο και σε ομάδα ατόμων του ίδιου ή διαφορετικού φύλου, Βλ. Γρινιεζάκης Μ, Προβληματισμοί της Ορθόδοξου Θεολογίας για τα σύγχρονα βιοτεχνολογικά επιτεύγματα. Στο: Κανελλοπούλου - Μπότη Μ, Παναγοπούλου - Κουτνάτζη Φ (επιμέλεια). Βιοηθικοί προβληματισμοί, Παπαζήση. 2014: 70. Αξίζει να σημειωθεί η άποψη σύμφωνα με την οποία η ΙΥΑ δεν αποτελεί πλέον μια θεραπευτική μέθοδο με σκοπό να προσφέρει λύση στο πρόβλημα της υπογονιμότητας των δύο φύλων, αλλά μια εναλλακτική μέθοδος απόκτησης τέκνων, ανεξάρτητη από ιατρικούς λόγους. Αποτελεί ένα ζήτημα προσωπικής επιλογής, ένα ατομικό δικαίωμα, το οποίο ανταποκρίνεται στην σύγχρονη ιδιωτική δομή της οικογένειας που δημιούργησαν οι οικονομικές συνθήκες, Βλ. Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη Ε. Το Δίκαιο ως εργαλείο κοινωνικού ελέγχου της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής. *Τνδικτος* 2001, 14: 151-152.

²⁸ Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος - Επιτροπή Βιοηθικής. Επίσημα Κείμενα Βιοηθικής 2007: 79-82.

²⁹ Νικόλαος (Μητροπολίτης Μεσογαίας και Λαυρεωτικής). Περί Βιοηθικής και συγχρόνου τρόπου ζωής και Κατσιμίγκας Γ «Η εξωσωματική γονιμοποίηση υπό το πρίσμα της Ορθόδοξης Θεολογίας».

προβλημάτων για τα οποία δεν ευθύνεται, αλλά των οποίων αποτελεί το επίκεντρο.

Επιπλέον τίθεται το ζήτημα αν ο άνθρωπος δικαιούται να πειραματίζεται με την ανθρώπινη ζωή σε εργαστήρια, προκειμένου να ικανοποιήσει την ανάγκη της τεκνοποιίας.³²

Ο αντίλογος στις θέσεις αυτές στηρίζεται στο γεγονός ότι η Εκκλησία και η θεολογία αξιολογούν με εσφαλμένα κριτήρια τα επιστημονικά επιτεύγματα, με αποτέλεσμα να εμποδίζουν την επιστημονική πρόοδο, καθότι τα κριτήρια τους δεν δύνανται να συμβαδίζουν με την διαρκώς εξελισσόμενη επιστημονική πρόοδο.³³

Η Εκκλησία προτάσσει την ποιμαντική της διακονία ώστε να καταστεί σαφές στην κοινωνία και ειδικά στα ζευγάρια τα οποία αδυνατούν να τεκνοποιήσουν ότι η αδυναμία αυτή δεν αποτελεί σε καμία περίπτωση κάποιο είδος κοινωνικού στίγματος, ούτε υποβιβάζει την έννοια και την ουσία του γάμου και της συζυγικής σχέσης.³⁴ Κατά την ορθόδοξη Θεολογία και παράδοση η καταξίωση του ανθρώπου δεν πραγματοποιείται μόνο με την τεκνογονία αλλά και χωρίς αυτήν.³⁵ Συχνά τα ζευγάρια τα οποία αδυνατούν να τεκνοποιήσουν δέχονται ψυχολογικές, κοινωνικές, συγγενικές κ.λπ. πιέσεις, με αποτέλεσμα η ανάγκη και η επιθυμία της τεκνοποιίας να μετατρέπεται σε πάθος και εμμονή που φανερώνει πνευματική αδυναμία και ανωριμότητα. Η Εκκλησία σέβεται την ελευθερία του ανθρώπου και τις επιλογές του, προτάσσει όμως ότι η καταξίωση, η πληρότητα, και η ολοκλήρωση του γάμου είναι δυνατή

καθ' όλα και χωρίς την τεκνοποιία, η οποία αποτελεί καρπό και όχι σκοπό του.³⁶

2.2. Μεταμοσχεύσεις

Ως γενικές αρχές επί της ορθοδόξου ηθικής των μεταμοσχεύσεων τίθενται ο σεβασμός στον δότη, η κατανόηση της ανάγκης του λήπτη, η ανιδιοτελής αυτοπροσφορά καθώς και η πνευματική διάσταση με την έννοια της ωφελείας της ψυχής και της προαγωγής των πνευματικών αξιών.³⁷ Η έννοια της αυτοπροσφοράς η οποία πηγάζει από την θεώρηση της ζωής ως δώρο Θεού το οποίο προσφέρεται στον άνθρωπο όχι για να βιώνει την φιλαυτία αλλά για να προσφέρει αγάπη, αποτελεί τον πνευματικό άξονα της Εκκλησίας στο ζήτημα των μεταμοσχεύσεων, δια μέσω των οποίων δύναται να ασκήσει την ποιμαντική και την παιδαγωγία της.³⁸

Αυτή δε ακριβώς η έννοια της αυτεξούσιας προσφοράς προς τον πλησίον καθιστά την προσφορά οργάνων ως πράξη μίμησης Χριστού, της οποίας ο βαθύτερος πνευματικός σκοπός δεν είναι η παράταση της βιολογικής ζωής του λήπτη, αλλά η από κοινού μετοχή του δότη και του λήπτη μέσω της μεταμόσχευσης στην ζωή του Θεού.³⁹

Ο απόλυτος σεβασμός στο πρόσωπο, ιδίως του δότη, σημαίνει και απόλυτο σεβασμό στην επιθυμία του, θετική είτε αρνητική, ταυτόχρονα όμως και πλήρη σεβασμό προς την αγωνία του λήπτη ο οποίος με την παράταση της βιολογικής του ζωής δύναται να ολοκληρωθεί πνευματικά και να συνεχίσει την πορεία του προς το καθ' ομοίωσιν. Κατ' αυτόν τον τρόπο η θέση της Εκκλησίας περί απαραίτητης προϋπόθεσης της συνειδητής συναίνεσης του δό-

³² Κατσιμίγκας Γ, Καμπά Ε. Ηθική- Θεολογική και Νομική θεώρηση της Εξωσωματικής Γονιμοποίησης. Νοσηλευτική 2010, 49: 209-219.

³³ Βλ. Ματσανιώτης Ν. Η έρευνα στην αρχή της ανθρώπινης ζωής, Στο: Εκκλησία και Βιοηθική, ο λόγος της επιστήμης και ο λόγος της θρησκείας, Επιστημονικόν Συνέδριον Βιοηθικής, Σαμπεζύ Γενεύης 11-15 Σεπτεμβρίου 2002, εκδ. Ορθοδόξου Κέντρου του Οικουμενικού Πατριαρχείου 2008: 19-27.

³⁴ Chatzinikolaou N. The ethics of assisted reproduction. J of Reprod Immunol 2010, 85: 3-8.

³⁵ Μαντζαρίδης Γ. Θεολογική θεώρηση της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής. ΕΕΘΣΑΠΘ. 2000, 10: 101.

³⁶ Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος - Επιτροπή Βιοηθικής. Επίσημα Κείμενα Βιοηθικής 2007: 57,79.

³⁷ Κόιος Ν, Βιοηθική: Συνοδικά Κείμενα Ορθοδόξων Εκκλησιών. Κέντρο Βιοϊατρικής Ηθικής και Δεοντολογίας 2007: 28.

³⁸ Βλ. αναλυτικά: Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος - Επιτροπή Βιοηθικής. Επίσημα Κείμενα Βιοηθικής 2007: 11-25.

³⁹ Νικολαΐδης Α. Από τη Γένεση στη Γενετική. Γρηγόρη 2006: 210.

τη, αποκλείει την εικαζόμενη συναίνεση ως απαράδεκτη παρέμβαση στο ανθρώπινο αυτεξούσιο.

Βασικό σημείο προβληματισμού αποτελεί το μείζον ηθικό ζήτημα αν ο λεγόμενος εγκεφαλικός θάνατος ταυτίζεται με τον βιολογικό θάνατο, και κατά πόσον τελικά ο ασθενής υποστηριζόμενος με μηχανικά μέσα στην ΜΕΘ χωρίς πιθανότητες ανάνηψης, υφίσταται παράταση της ζωής ή παρεμπόδιση του θανάτου.⁴⁰ Εφόσον η Ιατρική αποδέχεται την νέκρωση του εγκεφαλικού στελέχους ως μη αναστρέψιμη κατάσταση, η Εκκλησία σέβεται αυτήν την επιστημονική άποψη, τονίζοντας παράλληλα την ανάγκη για την ακριβή και αυστηρή τήρηση των επιστημονικών κριτηρίων διαπιστώσεως του,⁴¹ κάτι το οποίο όμως δεν μπορεί να αλλάξει το γεγονός ότι για την ορθόδοξη βιοηθική ο θάνατος του ανθρώπου και η έξοδος της ψυχής συνεχίζουν να αποτελούν μυστήριο.⁴²

Η κριτική που ασκήθηκε στην θέση αυτή, έγκειται αφ' ενός μεν στο ότι ο θάνατος του ανθρώπου ταυτίζεται με την παύση της καρδι-

ακής λειτουργίας, και εφ' όσον η καρδιά λειτουργεί έστω και μηχανικά ο άνθρωπος δεν είναι νεκρός, αφ' ετέρου δε ότι εγκεφαλικός θάνατος δεν είναι κοινά αποδεκτός επιστημονικά.⁴³ Στην κριτική αυτή εκφράστηκαν και ακραίες θέσεις, αλλά σε κάθε περίπτωση πρέπει να επισημανθεί ότι αφ' ενός μεν η μη αποδοχή του εγκεφαλικού θανάτου, συνιστά αυτόματα και μη αποδοχή των μεταμοσχεύσεων συγκεκριμένων οργάνων (π.χ. καρδιά), καθότι άνευ αυτού του κριτηρίου είναι αδύνατον, με τα μέχρι τώρα επιστημονικά δεδομένα, να γίνει η αφαίρεση των μοσχευμάτων, αφ' ετέρου δε η απόφαση για την παύση της μηχανικής υποστήριξης θα εξακολουθεί να είναι ένα μείζον ηθικό ζήτημα, το οποίο συχνά οδηγεί ιατρούς και συγγενείς σε συνειδησιακά αδιέξοδα και οριακές καταστάσεις.⁴⁴

Υπό την έννοια δε αυτή οι ιατροί αλλά και ολόκληρο το μεταμοσχευτικό επιτελείο οφείλουν να έχουν συνείδηση με φόβο Θεού ότι υπηρετούν την ζωή και οφείλουν απεριόριστο σεβασμό στο ανθρώπινο πρόσωπο. Η πνευματική αυτή διάσταση που προσδίδει η Εκκλησία σε όλη την μεταμοσχευτική διαδικασία την καθιστά ουσιαστικά μια υπέρβαση της ζωής και υπέρβαση του θανάτου, μεταμορφώνοντας την φθορά του σώματος σε προσφορά προς τον συνάνθρωπο, και ευκαιρία μετάγγισης πνευματικού ήθους στην κοινωνία, και όχι μια μηχανιστική τυποποιημένη διαδικασία.⁴⁵

⁴⁰ Νικόλαος (Μητροπολίτης Μεσογαίας και Λαυρεωτικής). Εξαντλητικές παρεμβάσεις στις ΜΕΘ - Όροι και όρια, παράταση της ζωής ή παρεμπόδιση του θανάτου; Ηθικοί προβληματισμοί. Νανάς Σ. Εγκεφαλικός θάνατος, Σταμούλη, 2006: 128-129. Υπό την έννοια αυτή, εάν θεωρηθεί ότι οι ευρισκόμενοι σε κατάσταση εγκεφαλικού θανάτου η κατάσταση τους είναι μη αναστρέψιμη και οριστική η απώλεια η συνειδήσεως τους, όπως σημειώνει ο Μητροπολίτης Μεσογαίας και Λαυρεωτικής Νικόλαος: «Ο βιασμός που ασκείται στους φυσικούς νόμους για να επιβιώσει ο «εγκεφαλικά νεκρός» δότης είναι μεγαλύτερος απ' αυτόν που απαιτείται για να ζήσει με μεταμόσχευση ο λήπτης», στο: Νικόλαος (Μητροπολίτης Μεσογαίας και Λαυρεωτικής). Αλλήλων μέλη: Οι μεταμοσχεύσεις στο φώς της Ορθόδοξης Θεολογίας και ζωής. Κέντρο Βιοϊατρικής Ηθικής και Δεοντολογίας 2005: 177.

⁴¹ Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος - Επιτροπή Βιοηθικής. Επίσημα Κείμενα Βιοηθικής 2007: 15-16.

⁴² Μαντζαρίδης Γ. Χριστιανική Ηθική. ΙΙ, Π. Πουρναρά 2004: 609.

⁴³ Βλ. Σεραφείμ (Μητροπολίτης Πειραιώς). Περί δωρεάς και μεταμοσχεύσεως οργάνων. Θεοδορμία 2011, 3: 414-417. Μαντζαρίδης Γ. Χριστιανική Ηθική, ΙΙ, Π. Πουρναρά 2004: 608. Δαμασκηνός Μοναχός Αγιορείτης, Ορθόδοξη Ανθρωπολογία και Μεταμοσχεύσεις Ζωτικών Οργάνων. Μυριόβιβλος 2007: 250, 330-332, 356, 405. Αβραμίδης Α, Ο λεγόμενος «εγκεφαλικός θάνατος» είναι πραγματικός θάνατος; Θεοδορμία 2012, 2: 208-216.

⁴⁴ Νικόλαος (Μητροπολίτης Μεσογαίας και Λαυρεωτικής). Αλλήλων μέλη: Οι μεταμοσχεύσεις στο φώς της Ορθόδοξης Θεολογίας και ζωής. Κέντρο Βιοϊατρικής Ηθικής και Δεοντολογίας 2005: 44-45.

⁴⁵ Νικόλαος (Μητροπολίτης Μεσογαίας και Λαυρεωτικής), Αλλήλων μέλη: Οι μεταμοσχεύσεις στο φώς της Ορθόδοξης Θεολογίας και ζωής. Κέντρο

2.3. Ευθανασία

Κατά την Αγία Γραφή η ανθρώπινη ζωή ως δώρο Θεού, από αρχής μέχρι τέλους βρίσκεται στην πρόνοια Του.⁴⁶ Η θεολογική αυτή διάσταση προσδίδει στην έννοια της ζωής το στοιχείο της ιερότητας, την οποία ο άνθρωπος δεν δικαιούται να διαχειρίζεται κατά τρόπο ανίερο, καθώς κατά τον Μάξιμο τον Ομολογητή ο άνθρωπος έχει το «είναι δεδανεισμένον».⁴⁷

Αυτήν ακριβώς η έννοια της ιερότητας της ζωής που πρεσβεύει η Εκκλησία βρίσκεται σε κάθετη αντίθεση με την αντίληψη περί της ευθανασίας ως «αξιοπρεπούς θανάτου», αντίληψη η οποία καλλιεργήθηκε ως επί το πλείστον στις καταναλωτικές και εκκοσμικευμένες κοινωνίες της Δύσης, όπου το θρησκευτικό βίωμα έχει αντικατασταθεί από ατομικιστικά ιδεολογήματα που την δικαιολογούν ως ανθρώπινο δικαίωμα.⁴⁸

Οι τελευταίες στιγμές της ζωής του ανθρώπου αποτελούν μια συνταρακτική εμπειρία. Προ του θανάτου οριστικοποιείται η κοινωνία με τον Θεό, και εξ αυτού του λόγου η σημασία της προετοιμασίας δια μέσου της μετάνοιας για «χριστιανά τέλη» είναι μεγίστη.⁴⁹ Σε αντίθεση με την ορθόδοξη θεώρηση περί θανάτου βρίσκεται η λεγόμενη «εξατομίκευση του θανάτου», προϊόν της δυτικής εκκοσμίκευσης και φιλοσοφίας, κατά την οποία ο θάνατος αποτελεί ένα ατομικό στιγμιαίο γεγονός δίχως το παραμικρό βαθύτερο νόημα.⁵⁰ Οι υ-

ποστηρικτές της ευθανασίας, αν και όπως υποστηρίζουν, δεν θέτουν ζήτημα αμφισβήτησης της σημασίας της προστασίας της ανθρώπινης ζωής, εν τούτοις υποστηρίζουν ότι αυτή δεν έχει απόλυτο χαρακτήρα αλλά σχετικό. Δηλαδή κατά την άποψή τους το ζητούμενο είναι υπό ποιές προϋποθέσεις και με ποιά κριτήρια δύναται ή οφείλει κανείς να προχωρήσει σε ευθανασία προκειμένου να εξυπηρετηθούν το ατομικό συμφέρον και οι ανάγκες του, ενώ είναι χαρακτηριστικό, ότι σε ίδιου περιεχομένου επιχειρήματα στηρίζονται και τα επιχειρήματα υπέρ της άμβλωσης.⁵¹

Απέναντι στην εξιδανικευμένη θεώρηση της ως «ανθρωπίνου δικαίωματος», η ορθόδοξη χριστιανική Θεολογία και παράδοση παραθέτουν την έννοια της αγάπης, της συμπαράστασης του πλησίον, και της ευσπλαχνίας του ιατρικού λειτουργήματος προς τον πάσχοντα συνάνθρωπο ο οποίος υποφέρει από αφόρητους πόνους.⁵²

Κατ' ουσίαν το αίτημα της ευθανασίας που εκφράζεται από τους απελπισμένους ασθενείς αποτελεί ερώτημα της αγάπης μας προς αυτούς και της επιθυμίας μας να μείνουν κοντά μας. Υπό την έννοια αυτή είτε ο ιατρός, είτε ο συγγενής, δεν δικαιούται να «απαλλάσσει» τον ασθενή από το «βάρος» της ζωής, αλλά αντίθετα οφείλουν μέσω αυτής της δοκιμασίας να αναπτύξουν μια σχέση αληθούς κοινωνίας αγάπης και αλληλεγγύης, αντιμετωπίζοντας τον θάνατο και τον πόνο, και μετατρέποντας την αγωνία του θανάτου σε προσωπική κοινωνία.⁵³

Βιοϊατρικής Ηθικής και Δεοντολογίας 2005: 207-208, 275.

⁴⁶ Ιώβ, 12,10. Α' Κορ., 6, 19.

⁴⁷ Μαξίμος Ομολογητής. Εις την προσευχήν του Πάτερ Ημών, προς ένα φιλόχριστον - Ερμηνεία σύντομος. Στο: Migne JP, Patrologiae cursus completus, series Graeca, Paris 1857-1912, 90: 893C.

⁴⁸ Χριστόδουλος (Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος). Η Εκκλησία και το πρόβλημα της ευθανασίας. Νεάπολις-Θεσσαλονίκη 2002: 8, 10-17.

⁴⁹ Νικολαΐδης Α, Από τη Γένεση στη Γενετική. Γρηγόρη 2006: 243.

⁵⁰ Λουδοβίκος Ν. Η εξατομίκευση του θανάτου και η ευθανασία: αναζητώντας τον θεολογικό μίτο. Στο: Το πρόβλημα της ευθανασίας. Αποστολική

Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος 2003: 197-207.

⁵¹ Βλ. Βάντσος Μ, Η αφαίρεση της ζωής: ο βιοηθικός προβληματισμός στα ζητήματα της έκτρωσης και της ευθανασίας. Πνευματική Διακονία 2011, 10: 44-48.

⁵² Avgoustidis A, Physician Assisted Suicide (PAS): A theological approach. Στο: Εκκλησία και Βιοηθική - Ο λόγος της επιστήμης και ο λόγος της θρησκείας, Επιστημονικόν Συνέδριον Βιοηθικής, Σαμπεζύ Γενεύης 11-15 Σεπτεμβρίου 2002, εκδ. Ορθοδόξου Κέντρου του Οικουμενικού Πατριαρχείου 2008: 188-202.

⁵³ Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος - Επιτροπή Βιοηθικής. Επίσημα Κείμενα Βιοηθικής,

2.4. Γενετική

Οι επιφυλάξεις της Εκκλησίας έναντι της εντυπωσιακής εξέλιξης των γενετικών επιτευγμάτων, δεν υφίστανται σε αυτή καθ' εαυτή την πρόοδο και την έρευνα, αλλά στην χρήση της, καθότι η αλματώδης ανάπτυξη των γενετικών μεθόδων αμφισβητούν την μοναδικότητα και την ιερότητα του προσώπου, φανερώνουν την αλαζονεία του ανθρώπου, και μια κεκαλυμμένη πρόθεση κατάργησης του Θεού.⁵⁴ Η πλέον σύγχρονη εξέλιξη των επιτευγμάτων της γενετικής είναι η εφαρμοσμένη Γενετική, η οποία περιλαμβάνει την συνθετική Βιολογία, η οποία αποτελεί την τελευταία εξέλιξη της Βιοτεχνολογίας, και την οποία μάλιστα τείνει να αντικαταστήσει.⁵⁵ Αρκετοί μάλιστα ισχυρίζονται ότι οι νέες εξελίξεις και τα τελευταία εντυπωσιακά επιτεύγματα της γενετικής, όπως για παράδειγμα η τεχνολογία CRISPR/Cas9 η οποία αλλάζει τα δεδομένα στις έως τώρα δυνατότητες τροποποίησης του γονιδιώματος,⁵⁶ αγγίζουν το μυστήριο της ανθρώπινης ζωής και έχουν σαν αποτέλεσμα την εξάρτηση πλέον τόσο της Ιατρικής όσο και της υγείας από την Γενετική.⁵⁷

2007, 42-47. Βλ Γκιάλα Μ. Ο ιατρός μπροστά στον αθεράπευτο πόνο και τον θάνατο-Αναλητική αγωγή επί τω πασχόντων εξ ανεγχειρήτων νοσημάτων. Στο: Το πρόβλημα της ευθανασίας. Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος 2003: 94-95.

⁵⁴ Χατζηνικολάου Ν. Ιατρική τεχνολογία - Γενετική μηχανική: Άνθρωπος του 2001 και πρόσωπο του μέλλοντος αιώνας. Στο: Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος, Επιστήμες, Τεχνολογίες αιχμής και Ορθοδοξία, Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου - ΕΚΕΦΕ «Δημόκριτος», Αθήνα 4-8 Οκτωβρίου 2000, Αθήνα 2002: 391.

⁵⁵ Καραούλης Σ. Συνθετική Βιολογία: Βιοηθική θεώρηση». Ανάλεκτα Πεμπτουσίας 2015, 29: 5.

⁵⁶ Βλ. Μολλάκη Β, CRISPR/Cas9: Η νέα τεχνολογία τροποποίησης του γονιδιώματος που άνοιξε τον ασκό του Αιόλου (;). Βιοηθικά 2015, 2:1.

⁵⁷ Κατσιμίγκας Γ, - Βασιλοπούλου Γ. Βασικές αρχές βιοηθικής και ορθόδοξης ηθικής. Το Βήμα του Ασκληπιού 2010, 2: 160.

2.4.1 Κλωνοποίηση

Η μέθοδος της κλωνοποίησης με αντικείμενο τον άνθρωπο, έχει δυο διαστάσεις: την αναπαραγωγική και την θεραπευτική. Και για τις δυο περιπτώσεις οι κίνδυνοι για την φθορά και την ελευθερία του προσώπου είναι μεγάλοι.⁵⁸

Η κλωνοποιητική αναπαραγωγή κατ' ουσίαν καταργεί πλήρως την φυσιολογική διαδικασία της γονιμοποίησης. Επιπλέον, εγείρονται σοβαρά ηθικά ζητήματα καθώς πιθανόν η μέθοδος να υποκρύπτει απώτερους ευγονικούς και ρατσιστικούς σκοπούς, κριτήρια ιδιοτελή σχετιζόμενα με οικονομικά συμφέροντα, ακόμη και την ικανοποίηση μιας αχαλίνωτης και ανήθικης επιστημονικής περιέργειας.⁵⁹ Προσβάλλει το ανεπανάληπτο και το μοναδικό του ανθρώπινου προσώπου υποβιβάζοντας την αξία του, και εισάγει θα λέγαμε «καινά δαιμόνια» στην κοινωνία και την επιστήμη προβάλλοντας μια μεταφυσική ορολογία περί «αφθαρσίας», «αιωνιότητας» και «αθανασίας», ενός τύπου μελλοντικού «υπερανθρώπου», αποτέλεσμα των γενετικών επιτευγμάτων, φανερώνοντας την αλαζονεία και έπαρση του ανθρώπου.⁶⁰

Αναφορικά με την μέθοδο της θεραπευτικής κλωνοποίησης, οι προβληματισμοί παραμένουν οι ίδιοι, καθώς ναι μεν ενδεχομένως να μπορεί να δίνεται η προοπτική μιας λύσης στο πρόβλημα της εύρεσης συμβατών μοσχευμάτων, δια της κατασκευής κλωνοποιημένων οργάνων μέσω βλαστικών εμβρυονικών κυττάρων, αυτό όμως προϋποθέτει την καταστροφή

⁵⁸ Βλ. Αντωνάκης Ε. Βιοηθική - Ζητήματα κληνικής ηθικής: Οι θέσεις της Εκκλησίας σχετικά με το νομικό πλαίσιο στην Ελλάδα. Γρηγόρη 2009: 22-23.

⁵⁹ Χατζηνικολάου Ν, Ελεύθεροι από το γονιδίωμα, Κέντρο Βιοϊατρικής Ηθικής και Δεοντολογίας 2002: 86, 117.

⁶⁰ Σύμφωνα με τον Ζηζιούλα Ι, ο κίνδυνος της κλωνοποίησης έγκειται στην νοοτροπία η οποία την χαρακτηρίζει και η οποία υπερτονίζει την προτεραιότητα και την σημασία των φυσικών χαρακτηριστικών για την μοναδικότητα του ανθρώπινου προσώπου, Βλ. Ζηζιούλας Ι. Το πρόσωπο και οι γενετικές παρεμβάσεις. Ίνδικτος 2001, 14: 70-72.

εμβρύων, γεγονός το οποίο είναι ένας ακόμη λόγος ώστε η Εκκλησία να βλέπει με επιφυλακτικότητα το όλο θέμα. Επιπλέον, παρά τις ηχηρές υποσχέσεις της μεθόδου, δεν είναι δυνατόν το ανθρώπινο σώμα να θεωρείται ως μηχανή παραγωγής οργάνων εν είδει «ανταλλακτικών» εξαρτημάτων.⁶¹

2.4.2. Έρευνα σε βλαστικά κύτταρα

Στο ζήτημα των βλαστοκυττάρων (stem cells), η Εκκλησία τηρεί κατ' οικονομίαν στάση ανοχής.⁶² Το κύριο ηθικό ζήτημα προκύπτει αναφορικά με την έρευνα που πρέπει να διεξαχθεί σε έμβρυα, καθώς σ' αυτή τη περίπτωση σημαίνει την καταστροφή τους. Προκειμένου να αμβλυνθεί το συγκεκριμένο πρόβλημα, η έρευνα εφαρμόζεται κυρίως σε «πλεονάζοντα» έμβρυα που προκύπτουν από την διαδικασία της εξωσωματικής γονιμοποίησης.

Ως εναλλακτική πρόταση έχει κατατεθεί από την πλευρά της Εκκλησίας η δυνατότητα για ιατρική έρευνα και κλινική εφαρμογή μεθόδων όπως η λήψη βλαστοκυττάρων από ενήλικες, γεγονός το οποίο δεν συνεπάγεται την καταστροφή εμβρύων,⁶³ καθώς εκεί ουσιαστικά βασίζεται ο κύριος προβληματισμός της Εκκλησίας, εφόσον δεν δύναται να αποδεχθεί την καταστροφή του εμβρύου σε οποιοδήποτε στάδιο της εξελίξεώς του.⁶⁴

2.4.3. Χαρτογράφηση του ανθρώπινου γονιδιώματος

Οι κίνδυνοι για την ελευθερία και την αυτονομία ανθρώπου πηγάζουν από το γεγονός, ότι εάν το μέγεθος της επιστημονικής ανακάλυψης δεν χρησιμοποιηθεί με βάση τον σεβασμό του προσώπου, μπορεί να οδηγήσει στην χειραγώγηση του και την κακοποίηση της ελευθερίας του. Ο κίνδυνος να προκύψουν μεγαλύτερα και ενδεχομένως ανεξέλεγκτα βιολογικά, γενετικά, οικολογικά κ.α. προβλήματα, είναι ορατός, όπως επίσης και η προοπτική της αντιμετώπισης των ανθρώπων με βάση ευγονικά κριτήρια και η απόρριψη όσων δεν τα πληρούν.⁶⁵

Η επιτυχία της Γενετικής, δημιουργεί και μια ακόμη σειρά καινοφανών κοινωνικών προβλημάτων: ο κίνδυνος για την κατάργηση του ιατρικού απορρήτου, υποχρεωτική εφαρμογή γενετικών εξετάσεων για εργασιακούς και ασφαλιστικούς λόγους, παραβίαση ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων. Αναπόφευκτα δημιουργείται ο φιλοσοφικός προβληματισμός για το ποιά είναι τα όρια ανάμεσα στην θεραπεία και την βιολογική αλλοίωση, και απ' την άλλη πλευρά ποιά είναι τα όρια ανάμεσα στην επιστημονική πρόοδο και την καθυστέρηση της εξ αιτίας φόβων και ανασφαλειών.

Οι παρεμβάσεις στο ανθρώπινο γονιδίωμα δεν αφήνουν αδιατάρακτη την ψυχοσωματική ενότητα του ανθρώπου, καθώς η αδιάρρηκτη σχέση ψυχής και σώματος, συνηγορεί στο ότι οι παρεμβάσεις στο σώμα επηρεάζουν ταυτόχρονα και την ψυχή. Επιπλέον οι κίνδυνοι για το ανθρώπινο αυτεξούσιο και την υποταγή του στην γενετική μηχανική και την εμπορευματοποιημένη αντίληψη της ζωής, οδηγούν στην μηχανοποίηση και στην αποϊεροποίηση του ανθρώπου, ο οποίος επικεντρωμένος αποκλειστικά στην βιολογική και γονιδιακή νομοτέλεια, θα παύσει να λειτουργεί ως πρόσωπο, και θα ομοιάζει περισσότερο με μηχανή.⁶⁶

⁶¹ Νικολαΐδης Α. Από τη Γένεση στη Γενετική. Γρηγόρη 2006: 168.

⁶² Βούλτσος Π - Χατζητόλιος Α. Ηθικές και νομικές επιφυλάξεις για την έρευνα με εμβρυικά βλαστοκύτταρα στην Ορθόδοξη Ελλάδα σε σχέση με τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Η Ιατρική Σήμερα 50: 32-39.

⁶³ ΙΣΕΕ - Επιτροπή Βιοηθικής. Έρευνα σε ανθρώπινα έμβρυα. Δελτίον Τύπου, 25.11.2003.

⁶⁴ Γρινιεζάκης Μ. Έρευνα και χρήση βλαστικών κυττάρων, Πνευματική Διακονία 2011, 10: 21. Οι ίδιοι προβληματισμοί εκφράζονται και από θεολόγους της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, βλ. Agamini M, Η θεραπευτική χρήση των βλαστοκυττάρων. *Analecta Catholica* 2013, 1: 92-93.

⁶⁵ Χατζηνικολάου Ν. Ελεύθεροι από το γονιδίωμα. Κέντρο Βιοϊατρικής Ηθικής και Δεοντολογίας 2002: 128-132.

⁶⁶ Μαντζαρίδης Γ. Χριστιανική Ηθική. Π, Π Πουρναρά 2004: 564.

2.4.4. Γενετικές εξετάσεις (Genetic Tests)

Οι εκτιμήσεις των γενετικών εξετάσεων δεν έχουν απόλυτο χαρακτήρα αλλά σχετικό. Στην πραγματικότητα, φανερώνουν το ενδεχόμενο και την προδιάθεση εκδήλωσης μιας ασθένειας παραβλέποντας την ψυχοσωματική ενότητα του ανθρώπου, ενώ σε κάθε περίπτωση τα αποτελέσματα τους είναι δυνατόν να αναθεωρηθούν από πολλούς παράγοντες.⁶⁷

Η επιστημονική και ιατρική πρόκληση που προσφέρουν οι δυνατότητες τους για την πρόληψη και θεραπεία σοβαρών ασθενειών είναι ένα θέμα αμφιλεγόμενο, καθώς ναι μεν η πραγματοποίησή τους δύναται να είναι αποτέλεσμα της ελεύθερης βούλησης, αλλά ταυτόχρονα προσφέρουν στον άνθρωπο την δυνατότητα, τρόπον τινά, εισόδου στα μυστήρια της ζωής και της ανθρώπινης ύπαρξης. Ταυτόχρονα αγγίζουν τον πυρήνα του βιοηθικού προβληματισμού που είναι η αυτονομία του ανθρώπου, γεγονός το οποίο θέτει ως ένα από τα βασικά ζητήματα προβληματισμού την ορθή χρήση τους.

Το πολλά υποσχόμενο αυτό επίτευγμα της Γενετικής, προφανώς και διακρίνεται από τα θετικά στοιχεία για την δυνατότητα πρόληψης και θεραπείας σοβαρών ασθενειών, συμβάλλοντας θετικά με τον τρόπο αυτό στην ανθρώπινη υγεία. Εν τούτοις όμως το γεγονός ότι η γενετική ανθρωπολογία, επικεντρώνει το ζήτημα της ανθρώπινης ευδαιμονίας αποκλειστικά σε ζητήματα βιολογικά, παραβλέποντας σε μεγάλο βαθμό την ψυχοσωματική συμφύια του ανθρώπου, εγείρει τον ηθικό προβληματισμό περί του ενδεχομένου κινδύνου «βιολογικοποίησης του ανθρώπου» (Geneticisation) από την απολυτοποίηση των γενετικών επιτευγμάτων. Η βιολογικοποίηση κατ' ουσίαν φανερώνει το υπαρξιακό αδιέξοδο το οποίο προκύπτει στον σύγχρονο άνθρωπο, ο οποίος αποτασσόμενος στην τεχνική γνώση, προσπαθεί να ερμηνεύσει τα ερωτήματα περί της φύσεως και περί του ανθρώπου και να αναζητήσει τις λύσεις στα προβλήματα του, όχι με βάση τις

πνευματικές του ανάγκες αλλά στη βάση μηχανικών δεδομένων.

Συνέπεια της βιολογικοποίησης του ανθρώπου είναι η αλλοτρίωση της μοναδικότητας και της ετερότητας του ανθρώπινου προσώπου, με φυσικό επακόλουθο την αλλοίωση της έννοιας της σχέσης μεταξύ των προσώπων ως κοινωνίας, αφού πλέον ο άνθρωπος λαμβάνεται υπ' όψιν ως ένας διαφορετικός γονότυπος και όχι ως μοναδική και ανεπανάληπτη υπόσταση. Τον παράγοντα αυτό οφείλει η γενετική αλλά γενικότερα οι βιοϊατρικές επιστήμες να λαμβάνουν υπόψη τους, ώστε τόσο οι γενετικές εξετάσεις αλλά και γενικότερα οι γενετική τεχνολογία να συνδέονται επί της ηθικής βάσεως των αναγκών του κάθε ανθρώπου, γεγονός το οποίο όχι μόνο θα προσφέρει στον άνθρωπο τα θετικά στοιχεία της επιστήμης, αλλά ταυτόχρονα θα τον βοηθήσει να τα αντιληφθεί ως ασκητική της ελευθερίας του.

Η συμβολή της Εκκλησίας στον διάλογο με τις βιοϊατρικές επιστήμες, βασίζεται σ' αυτήν ακριβώς την διαφορετική θεώρηση περί της αντιλήψεως του ανθρώπου, συνδεδετικός δε κρίκος του διαλόγου αυτού είναι το ανθρώπινο πρόσωπο, καθ' ότι η Εκκλησία αντιλαμβάνεται πως κατ' ουσίαν επίκεντρο της βιοϊατρικής αποτελεί ο πεπτωκός άνθρωπος. Σε αντίθεση όμως με τις βιοϊατρικές επιστήμες, οι οποίες αντιλαμβάνονται τον άνθρωπο εντός των στενών πλαισίων του κτιστού χώρου και χρόνου και της φυσικής νομοτέλειας, προσπαθώντας να βελτιώσουν και να συμβάλουν στην ευζωία και την ευδαιμονία του, η Εκκλησία, έχοντας ως επίκεντρο της διδασκαλίας της την Ανάσταση του Χριστού, δίδει στην έννοια του κτιστού και της φυσικής νομοτέλειας, ένα νέο νόημα υπό το πρίσμα ενσαρκώσεως του Χριστού και της σταυροαναστάσιμης πορείας του.

Η κίνηση της Εκκλησίας ώστε να άρει τον άνθρωπο από την κτιστότητα και να τον οδηγήσει στο Άκτιστον, εν αντιθέσει με την ακριβώς αντίστροφη πορεία των βιοϊατρικών επιστημών, φανερώνει ότι η ορθόδοξη ανθρωπολογία και συνεπώς η βιοηθική Θεολογία θα μπορούσαν να συμβάλουν αποφασιστικά στον διάλογο αναφορικά με την απομυθοποίηση του απόλυτου χαρακτήρα των γενετικών εξετάσεων και του περιορισμού τους ώστε να μην

⁶⁷ Αναλυτικά περί των Γενετικών εξετάσεων στο: Κορναράκης Κ. Ο άνθρωπος απέναντι στην εικόνα του - Κείμενα Πατερικής Ανθρωπολογίας και Ηθικής. Αρμός 2012: 501-536.

προσβάλλουν την ακεραιότητα και την ελευθερία του ανθρωπίνου προσώπου.⁶⁸

Συμπεράσματα

Εν κατακλείδι συμπεραίνουμε ότι η ορθόδοξη Βιοηθική, δεν αντιμετωπίζει αρνητικά την επιστημονική πρόοδο, αλλά διαλεκτικά. Αφετηρία της είναι ο σεβασμός στον άνθρωπο ως εικόνας Θεού και η προστασία της προοπτικής του προς το καθ' ομοίωσιν. Σκοπός της είναι να συμβάλει στον διεπιστημονικό βιοηθικό διάλογο και όχι να τον απορρίψει ή να τον υποβιβάσει. Προβληματίζεται, όμως, από

ποικίλες εφαρμογές της σύγχρονης Ιατρικής και Γενετικής, όταν αυτές φαίνεται ότι υποβιβάζουν και αλλοτριώνουν το πρόσωπο, είτε επειδή το θεωρούν ως αναλώσιμο υλικό, αντικείμενο πειραματισμού, «γενετικό υλικό», είτε διότι μεταθέτουν την υγεία και την ζωή του σε μια λογική, εμπορευματοποίησης, αλαζονείας και ματαιοδοξίας. Η Εκκλησία θεωρεί ότι με αυτό τον τρόπο προσβάλλεται η αξία του ανθρωπίνου προσώπου, το οποίο περιοριζόμενο στη βιολογικότητά του χάνει την ελπίδα ενός άλλου ανοίγματος, δηλαδή την εσχατολογική προοπτική του προς την εν Χριστώ σωτηρία του.

⁶⁸ Κορναράκης Κ. Ο άνθρωπος απέναντι στην εικόνα του - Κείμενα Πατερικής Ανθρωπολογίας και Ηθικής. Αρμός 2012: 525.